

РЕЦЕНЗІЇ

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2019.32.187795>

ЯКОВЛЄВА Ольга Василівна,

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; e-mail: olga.yakovleva.1920@gmail.com; тел. : + 38 0674818898; ORCID ID: 0000-0001-7686-7637

УКРАЇНСЬКА ТЕОЛІНГВІСТИКА РОЗШИРЮЄ СВОЇ МЕЖІ**рецензія на монографію**

Піддубна Наталія. Теорія теолінгвістики : феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики XIX ст.). Харків : Майдан, 2019. 448 с.

Монографія Н. Піддубної належить до таких, що присвячені дослідженню складних і подекуди суперечливих лінгвістичних питань, які тривалий час в Україні були на периферії наукових студій через ідеологічні чинники. Тому новизна й актуальність цієї праці очевидна й не викликає жодних сумнівів, як і цілком зрозумілою є її мета — «репрезентувати українську теолінгвістику, схарактеризувавши її досягнення й продемонструвавши своєрідність вербалізації релігійної картини світу в українській лінгвокультурі, поступ релігійної мовної свідомості українців, пов'язаної з текстом Біблії, дериваційний, стилізований і стилістичний потенціал бібліїзмів, характер системних зв'язків, специфіку формування фонду біблійних прецедентних одиниць, джерела проникнення бібліїзмів в українську мову, специфіку їхнього лексикографування» (с. 17). Саме тому вихід монографії Н. Піддубної варто вітати, адже її авторка розглядає саме ті питання, що є об'єктом вивчення цієї інтегрованої науки.

У першому розділі дослідниця цілком переконливо продемонструвала виокремлення української теолінгвістики — дисципліни, що виникла на стику мови й релігії й досліджує прояви релігії, які закріпилися й відбилися в мові (О. Гадамський), показала її тяглість від праць О. Потебні, Л. Булаховського, В. Німчука та ін. до сучасних розвідок Марії та Мар'яна Скабів, Ж. Колоїз, О. Дзери та ін., виражену, зокрема, у кандидатській дисертації Ю. Олешко «Староукраїнська проповідь XVII ст. у комунікативно-когнітивному вимірі» (Київ, 2016), докторській дисертації і, відповідно, монографії О. Черхави «Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов)» (Київ, 2017) та ін.

На жаль, у списку використаних джерел відсутня монографія Н. Кравченко «Синергійність англійсько-українського релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід)» (Одеса, 2017), яку, очевидно, варто було б використати, хоч з окремими публікаціями Н. Кравченко Н. Піддубна все-таки знайома, оскільки згадується її стаття (порівн.: Кравченко Н. А. К вопросу о статусе теолингвистики в современном языкознании. Записки з романо-германської філології. Одеса : Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2016. Вип. 2 (37). С. 27–35).

Авторка монографії послідовно й умотивовано відстоює введення до наукового обігу терміна *теонема* на позначення одиниці теолінгвістики, що має таку дефініцію: «мовна одиниця теологічного змісту, що може бути репрезентована у вигляді синтаксичних, фразеологічних, лексичних, словотворчих, морфологічних, морфонологічних, фонологічних варіантів на відповідних ярусах мовної системи», підтримуючи в цьому інших науковців (І. Бугайова, К. Кончаревич, А. Буевич, О. Гадамський та ін.) (с. 29).

Н. Піддубна детально висвітлює питання мовного вираження категорії сакрального (*sacrum*), залучивши до цього праці філософів, релігієзнавців, літературознавців і, що є особливо цінним, лінгвістів. Це дало їй змогу переконливо показати перехід зазначеної категорії з філософської в площину лінгвофілософської, що разом з опозитивною категорією *profanum* є потужним джерелом динаміки мови, адже, як зазначено на с. 85, унаслідок сакралізації, десакралізації й ресакралізації «у мові розвивається полісемія, простежується актуалізація нових значень на основі метафори, унаслідок утворилася низка церковно-релігійних термінів та ін.».

Розділ другий присвячено дослідженню складних питань виокремлення релігійного стилю, релігійного дискурсу в українській мові, де авторка висвітлила своє розуміння таких термінів, як *сакральна мова*, *релігійна мова*, *релігіолект* та ін., аргументовано відстоюючи чи заперечуючи їхню

функціонування в українській теолінгвістиці. Н. Піддубна не боїться дискутувати з іншими мовознавцями. Так, доволі критично, виявивши неабияку наукову ерудицію, вона заперечує позицію російської дослідниці І. Бугайової стосовно виокремлення православного релігіолекту (с. 152–153), а потім аргументовано й ретельно викладає власне сприйняття поняття *священних (культурних)* мов, вважаючи, що воно «охоплює не лише ті мови, якими уперше було озвучене Слово Боже, а й ті, що згодом стали застосовуватися в проведенні богослужб, якими було перекладене Святе Письмо» (с. 141).

Особливу увагу в монографії привертає третій розділ, у якому дослідниця на широкому фактичному матеріалі різноаспектно проаналізувала лексичні й фразеологічні бібліізми як класифікаційний підтип теонемі. Узагальнивши досвід попередників, вона виокремила дві групи *ознак бібліїзмів* (с. 170), запропонувавши їхню дефініцію: *константні ознаки* (1) наявність у тексті Біблії (або в апокрифах чи інших релігійних текстах) конкретного місця, з яким співвідноситься та чи та мовна одиниця; 2) лексична тотожність (чи подібність) виразу з прототипом; 3) стабільність закріпленої за мовною одиницею семантики; 4) смислова завершеність; 5) експресивність; 6) прецедентність; 7) відтворюваність у писемному й (чи) усному типах мовлення) й *факультативні ознаки* (1) фіксація в лексикографічних працях; 2) урочисто-піднесена конотація, що може змінюватися на іронічну; 3) наявність архаїчних слів або форм). На думку Н. Піддубної, *бібліїзми* — це слова чи усталені вирази, що можуть мати структуру словосполучення або речення, а також цитати й тексти, що є фрагментами Біблії або ж алюзією на певний її фрагмент, й широко вживаються в мовленні (там само). Вплив Біблії на українську мову дослідниця трактує як *феномен біблійності* (с. 169).

Авторка монографії цілком влучно розмежувала поняття *бібліїзм, релігійна лексика й фразеологія*, продемонструвала місце бібліїзмів у вербалізації релігійної картини світу в мовах, носії яких сповідують інші, ніж християнство, релігії. Окрім цього, вона простежила й вплив іудаїзму, мусульманства, буддизму, індуїзму на українську МКС і, відповідно, продемонструвала, як інші вияви теонем «стали сьогодні повноправними складниками системи релігійної лексики й фразеології, що слугують для вербалізації релігійної картини світу» (с. 176).

Дослідниця звернула увагу на високий стильовий потенціал бібліїзмів, довівши, що уживаючись практично в усіх функційних стилях, вони водночас реалізують і високий аксіологічний потенціал моделювання оцінних смислів, відповідної прагматики.

Аналізуючи реалізацію вияву феномена біблійності в українській мові, основну увагу Н. Піддубна зосередила на біблійних фразеологізмах, запропонувавши їхню класифікацію за ступенем семантичної злютованості компонентів, подавши діахронічну класифікацію біблійних фразеологізмів, проаналізувавши бібліїзми в аспекті їхньої еквівалентності в різних мовах тощо. Заслуговує схвалення продемонстроване авторське бачення поля біблійності в сучасній українській мові (підрозділ 3.3.4.).

Глибокими й цікавими є спостереження авторки монографії над синтагматикою, парадигматикою й епідигматикою фразеологічних бібліїзмів (підрозділи 3.4.; 3.5.), що унаочнює їхню системність в українській мові, участь цих одиниць у процесі демократизації (колоквіалізації) мови, що також є одним з маркерів цієї системи як динамічної і відкритої, здатної до поповнення й оновлення.

Практичну реалізацію викладених теоретичних положень у монографії демонструє четвертий розділ, у якому вперше в українському мовознавстві розкрито особливості вербалізації релігійного складника, зокрема релігійних концептів, в *его-текстовому інтимному* (листи, щоденник) та художньому просторі ключових постатей української лінгвокультури — Тараса Шевченка й Степана Руданського. Стосовно Кобзаря авторка переконливо довела, що «релігійні концепти структурують внутрішнього письменницького «Я» як релігійної мовної особистості» (с. 373). Часткову десакралізацію образу-концепту «Бог», виявлену в текстах і Т. Шевченка, і С. Руданського, Н. Піддубна аргументовано пов'язує не з атеїстичним світоглядом, а з впливом українських традицій. І навпаки, вербалізація образу Сина Божого винятково позитивно підкреслює притаманну українській культурі христоцентричність обох митців.

Добре, що в монографії показано лінгвокреативність Т. Шевченка, що виявляється в розширенні системи сакралізмів, трансформації релігійної лексики й біблійної фразеології в його *его-текстах* (підрозділи 4.2.3, 4.2.5).

Більшість із висвітлених у монографії положень унаочнено схемами, винесеними в додаток (с. 378–389). Доречним є й уміщений у кінці монографії покажчик імен (с. 438–446), що дає змогу читачеві краще орієнтуватися в тексті.

Однак робота виграла б, якби, окрім іменного, до неї було включено ще й предметний покажчик або й словник метамови дослідження.

Загалом виклад матеріалу здійснено грамотною й доступною мовою, дослідниця вільно володіє матеріалом, чітко й послідовно його викладає, що уможливило гарне сприйняття тексту читачами, проте подекуди трапляються стилістичні огріхи (с. 257, с. 260 та ін.).

Уважаємо, що монографія Н. Піддубної «Теорія теолінгвістики : феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики ХІХ ст.)» є новим вагомим словом у вітчизняному мовознавстві загалом і теолінгвістиці зокрема й має широкі перспективи застосування.

Olga V. YAKOVLEVA,

Grand PhD in Philological Sciences, associate professor of the Chair of General and Slavonic Linguistics of Odessa Mechnikov National University; 24/26 Fransuzkiy blvd., Odessa, 65058, Ukraine;
e-mail: olga.yakovleva.1920@gmail.com; tel. : + 38 0674818898; ORCID ID: 0000-0001-7686-7637

UKRAINIAN THEOLINGUISTICS EXTENDS ITS LIMITS : Pidubna Natalia. Theory of Theolinguistics : The Phenomenon of Bibleness in Ukrainian Linguoculture and the Lingualization of the Religious Picture of the World (An Analysis of Discursive Practice of the 19th Century) : Monograph. Kharkiv: Maidan, 2019. 448 p.

Рецензію отримано 29.10.2019 р.